

Uczenie maszynowe w animacjach

Wykład nr 3

Elementy formalizmu matematycznego i fizyki zjawisk

Szymon Datko

szymon.datko@pwr.edu.pl

Wydział Informatyki i Telekomunikacji,
Politechnika Wroclawska

semestr letni 2021/2022

Wektory

- ▶ Obiekty matematyczne, charakteryzowane przez dwie wartości:
  - **kierunek** (wraz ze zwrotem),
  - **moduł** (długość / wielkość).

- ▶ Typowa notacja: $\vec{v}$ lub $\mathbf{v}$; najważniejsze informacje:
  - najczęściej zapisywane są jako tablice liczb,
  - elementy wektora są nazywane **składowymi**,
  - wektor **jednostkowy** / znormalizowany – gdy długość równa 1,
    - najczęściej stosowany po prostu do wskazania kierunku.

- ▶ Podstawowe operacje:
  - dodawanie: $(a_1, a_2, \dots) + (b_1, b_2, \dots) = (a_1 + b_1, a_2 + b_2, \dots)$;
  - skalowanie: $a \cdot (b_1, b_2, \dots) = (a \cdot b_1, a \cdot b_2, \dots)$.

Własności wektorów

- ▶ Równość:

$$\mathbf{a} = \mathbf{b} \iff a_1 = b_1 \wedge a_2 = b_2 \wedge \dots$$

- ▶ Przemienność i łączność:

$$\mathbf{a} + \mathbf{b} = \mathbf{b} + \mathbf{a}$$

$$(\mathbf{a} + \mathbf{b}) + \mathbf{c} = \mathbf{a} + (\mathbf{b} + \mathbf{c})$$

- ▶ Moduł / norma / długość:

$$\|\mathbf{a}\| = \sqrt{(a_1)^2 + (a_2)^2 + \dots}$$

Typowe operacje na wektorach

- ▶ Iloczyn skalarny:

$$\mathbf{a} \circ \mathbf{b} = a_1 \cdot b_1 + a_2 \cdot b_2 + \dots$$

$$\mathbf{a} \circ \mathbf{b} = \|\mathbf{a}\| \cdot \|\mathbf{b}\| \cdot \cos \alpha$$

- ▶ Iloczyn wektorowy:

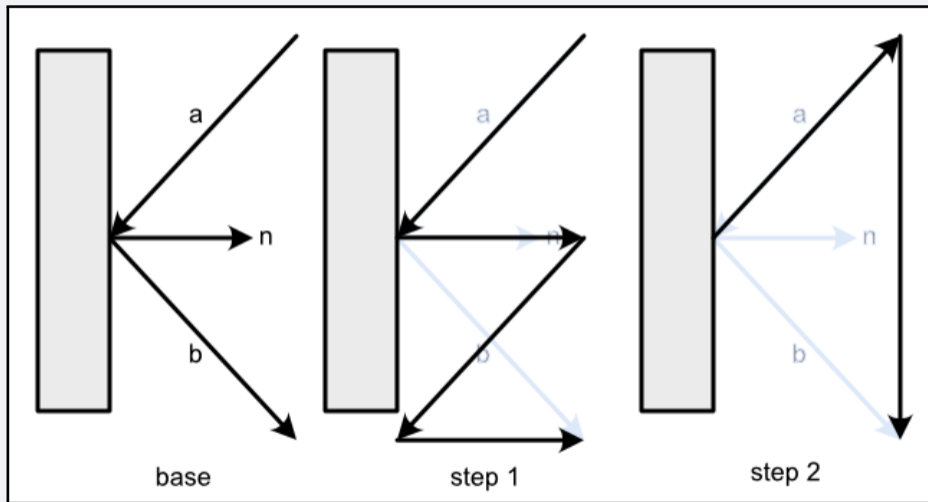
$$\mathbf{a} \times \mathbf{b} = \|\mathbf{a}\| \cdot \|\mathbf{b}\| \cdot \sin \theta \cdot \hat{\mathbf{n}},$$

$$\|\hat{\mathbf{n}}\| = 1, \hat{\mathbf{n}} \perp \mathbf{a}, \hat{\mathbf{n}} \perp \mathbf{b}$$

- ▶ Odbicie względem wektora normalnego:

$$\mathbf{b} = \mathbf{a} - 2 \cdot (\mathbf{a} \circ \hat{\mathbf{n}}) \cdot \hat{\mathbf{n}}$$

Wyprowadzenie wzoru na wektor odbity

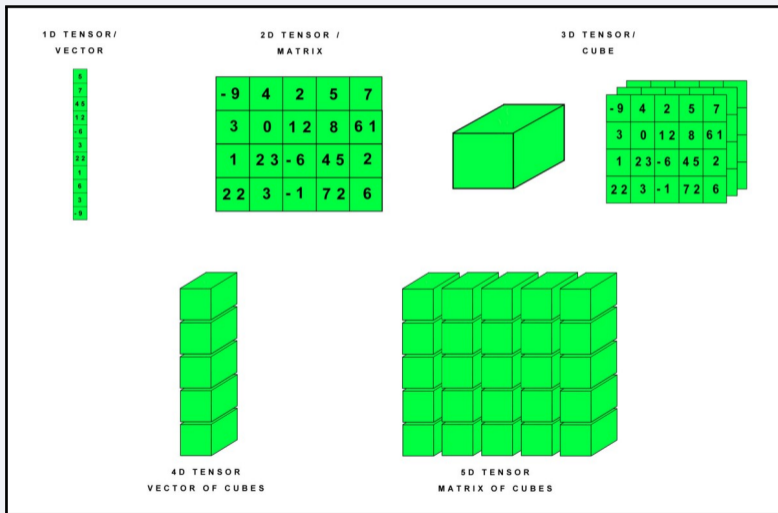
Macierze

- ▶ Obiekty matematyczne, 2-wymiarowe tablice liczb.
  - ▶ Dwa indeksy każdego elementu: nr wiersza i nr kolumny.
- ▶ Podstawowe operacje:
  - ▶ dodawanie: $(a_{11}, a_{12}, \dots) + (b_{11}, b_{12}, \dots) = (a_{11} + b_{11}, a_{12} + b_{12}, \dots)$;
  - ▶ skalowanie: $a \cdot (b_{11}, b_{12}, \dots) = (a \cdot b_{11}, a \cdot b_{12}, \dots)$;
  - ▶ mnożenie: (iloczyn Cauchy'ego) $\mathbf{A}_{m \times n} \cdot \mathbf{B}_{n \times p} = \mathbf{C}_{m \times p}$.
- ▶ Najważniejsze własności:
  - ▶ łączność,
  - ▶ **nieprzemienność**.
- ▶ Wektor można uznać jako macierz o wymiarze $1 \times n$ lub $n \times 1$ ...
  - ▶ Mówimy wtedy o wektorze wierszowym lub kolumnowym.
  - ▶ Ma to znaczenie dla operacji mnożenia macierzy i wektora.

Tensory

Uogólnienie pojęcia wektora.

Skalar to inaczej tensor rzędu 0, itd.

Podstawowe rodzaje przekształceń

- ▶ Afiniczne¹:
  - ▶ identyczność,
  - ▶ skalowanie,
  - ▶ translacja,
  - ▶ obrót.

- ▶ Nieafiniczne:
  - ▶ rzutowanie ortogonalne,
  - ▶ rzutowanie perspektywiczne.

---

¹ czyli takie, które zachowują (w ogólności) proporcje odległości między punktami na tej samej linii przed i po wykonaniu transformacji, ale nie muszą zachować położenia punktu początkowego; może być zareprezentowane jako iloczyn macierzy $n \times n$ i wektora $n \times 1$ z dodatkowym przesunięciem o wektor; n - wymiar przestrzeni.

Współrzędne jednorodne

- ▶ Podstawowym pojęciem w grafice komputerowej **wierzchołek**. Jest to punkt z określonym położeniem w przestrzeni 3D.
- ▶ W **reprezentacji jednorodnej** do zapisu położenia stosuje się wektory o liczbie elementów większej niż wymiar przestrzeni,

$$\begin{bmatrix} x & y & z & w \end{bmatrix} \leftrightarrow \left(\frac{x}{w}, \frac{y}{w}, \frac{z}{w} \right).$$

- ▶ Typowo ostatnia składowa w dla położenia ma wartość 1.
- ▶ Zastosowanie takiej reprezentacji pozwala na bardzo łatwą realizację podstawowych przekształceń geometrycznych.

Macierz przekształceń – identyczność

Macierz **I** jest także nazywana macierzą jednostkową.

$$\mathbf{I} = \begin{bmatrix} 1.0 & 0.0 & 0.0 & 0.0 \\ 0.0 & 1.0 & 0.0 & 0.0 \\ 0.0 & 0.0 & 1.0 & 0.0 \\ 0.0 & 0.0 & 0.0 & 1.0 \end{bmatrix}$$

Z reguły jest to domyślna macierz, od której rozpoczynamy dalsze obliczenia.

► Przykład obliczeń:

$$\begin{bmatrix} 1.0 & 0.0 & 0.0 & 0.0 \\ 0.0 & 1.0 & 0.0 & 0.0 \\ 0.0 & 0.0 & 1.0 & 0.0 \\ 0.0 & 0.0 & 0.0 & 1.0 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \\ 1.0 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} x & y & z & 1.0 \end{bmatrix}$$

Macierz przekształceń – skalowanie

$$\mathbf{S} = \begin{bmatrix} S_x & 0.0 & 0.0 & 0.0 \\ 0.0 & S_y & 0.0 & 0.0 \\ 0.0 & 0.0 & S_z & 0.0 \\ 0.0 & 0.0 & 0.0 & 1.0 \end{bmatrix}$$

- ▶ Gdy $S_x = S_y = S_z$ to mówimy o skalowaniu jednorodnym.
- ▶ Przykład obliczeń:

$$\begin{bmatrix} S_x & 0.0 & 0.0 & 0.0 \\ 0.0 & S_y & 0.0 & 0.0 \\ 0.0 & 0.0 & S_z & 0.0 \\ 0.0 & 0.0 & 0.0 & 1.0 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \\ 1.0 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} S_x \cdot x & S_y \cdot y & S_z \cdot z & 1.0 \end{bmatrix}$$

Macierz przekształceń – translacja

$$\mathbf{T} = \begin{bmatrix} 1.0 & 0.0 & 0.0 & T_x \\ 0.0 & 1.0 & 0.0 & T_y \\ 0.0 & 0.0 & 1.0 & T_z \\ 0.0 & 0.0 & 0.0 & 1.0 \end{bmatrix}$$

- ▶ Reprezentacja jednorodna punktu pozwala wyrazić operację przez macierz.
- ▶ Przykład obliczeń:

$$\begin{bmatrix} 1.0 & 0.0 & 0.0 & T_x \\ 0.0 & 1.0 & 0.0 & T_y \\ 0.0 & 0.0 & 1.0 & T_z \\ 0.0 & 0.0 & 0.0 & 1.0 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \\ 1.0 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} x + T_x & y + T_y & z + T_z & 1.0 \end{bmatrix}$$

Macierz przekształceń – obrót wokół osi x

$$\mathbf{R}_{x,\gamma} = \begin{bmatrix} 1.0 & 0.0 & 0.0 & 0.0 \\ 0.0 & \cos \gamma & -\sin \gamma & 0.0 \\ 0.0 & \sin \gamma & \cos \gamma & 0.0 \\ 0.0 & 0.0 & 0.0 & 1.0 \end{bmatrix}$$

- ▶ Współrzędne w osi wokół której następuje obrót nie ulegają zmianie!
- ▶ Przykład obliczeń:

$$\begin{bmatrix} 1.0 & 0.0 & 0.0 & 0.0 \\ 0.0 & \cos \frac{\pi}{2} & -\sin \frac{\pi}{2} & 0.0 \\ 0.0 & \sin \frac{\pi}{2} & \cos \frac{\pi}{2} & 0.0 \\ 0.0 & 0.0 & 0.0 & 1.0 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \\ 1.0 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} x & -z & y & 1.0 \end{bmatrix}$$

Macierz przekształceń – obrót wokół osi y i z

$$\mathbf{R}_{y,\theta} = \begin{bmatrix} \cos \theta & 0.0 & \sin \theta & 0.0 \\ 0.0 & 1.0 & 0.0 & 0.0 \\ -\sin \theta & 0.0 & \cos \theta & 0.0 \\ 0.0 & 0.0 & 0.0 & 1.0 \end{bmatrix}$$

$$\mathbf{R}_{z,\phi} = \begin{bmatrix} \cos \phi & -\sin \phi & 0.0 & 0.0 \\ \sin \phi & \cos \phi & 0.0 & 0.0 \\ 0.0 & 0.0 & 1.0 & 0.0 \\ 0.0 & 0.0 & 0.0 & 1.0 \end{bmatrix}$$

Uwaga!

W zależności od przyjętej definicji układu współrzędnych i kierunku obrotu, wyrazy w przedstawionej macierzy mogą się różnić co do znaku $+/-$.

Macierz przekształceń – obrót wokół osi x, y i z

Dokonyjemy kolejno obrotów wokół osi x, y i z o kąty γ , θ i ϕ .

Należy przemnożyć w odwrotnej kolejności wcześniej macierze.

$$\mathbf{R}_{z,\phi} \mathbf{R}_{y,\theta} \mathbf{R}_{x,\gamma} = \begin{bmatrix} \cos \theta \cos \phi & \cos \gamma \sin \phi + \sin \gamma \sin \theta \cos \phi & \sin \gamma \sin \phi - \cos \gamma \sin \theta \cos \phi & 0.0 \\ -\cos \theta \sin \phi & \cos \gamma \cos \phi - \sin \gamma \sin \theta \sin \phi & \sin \gamma \cos \phi + \cos \gamma \sin \theta \sin \phi & 0.0 \\ \sin \theta & -\sin \gamma \cos \theta & \cos \gamma \cos \theta & 0.0 \\ 0.0 & 0.0 & 0.0 & 1.0 \end{bmatrix}$$

Uwaga!

Kolejność wykonywania obrotów ma znaczenie!

Macierz przekształceń – obrót wokół wektora

Obrót o kąt skierowany ϕ (reguła prawej dłoni) wokół wektora $\mathbf{v}$.

$$\mathbf{v}^T = [v_x \quad v_y \quad v_z \quad 0.0], \quad \|\mathbf{v}\| = 1$$
$$\begin{bmatrix} v_x^2(1 - \cos \phi) + \cos \phi & v_x v_y(1 - \cos \phi) - v_z \sin \phi & v_x v_z(1 - \cos \phi) + v_y \sin \phi & 0.0 \\ v_x v_y(1 - \cos \phi) + v_z \sin \phi & v_y^2(1 - \cos \phi) + \cos \phi & v_y v_z(1 - \cos \phi) - v_x \sin \phi & 0.0 \\ v_x v_z(1 - \cos \phi) - v_y \sin \phi & v_y v_z(1 - \cos \phi) + v_x \sin \phi & v_z^2(1 - \cos \phi) + \cos \phi & 0.0 \\ 0.0 & 0.0 & 0.0 & 1.0 \end{bmatrix}$$

Lewa górna część (3x3) powyższej macierzy może zostać wyrażona w prostszy sposób:

$$\mathbf{v} \mathbf{v}^T (1 - \cos \phi) + \mathbf{I} \cos \phi + \begin{bmatrix} 0.0 & -v_z & v_y \\ v_z & 0.0 & -v_x \\ -v_y & v_x & 0.0 \end{bmatrix} \sin \phi$$

Uwaga!

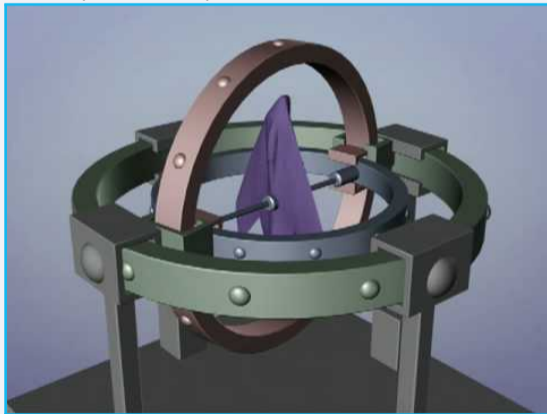
Wektor $\mathbf{v}$ określa oś obrotu, przechodzącą przez początek układu współrzędnych!

Problem z macierzami obrotu

- ▶ W układzie z ustalonymi osiami występuje tak zwana **blokada przegubu**.
- ▶ Rozwiązanie: twierdzenie Eulera o obrotach (reprezentacja przy pomocy kwaternionów).

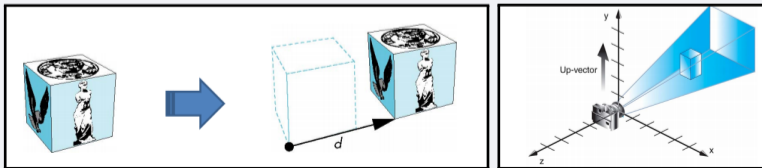
"Euler (gimbal lock) Explained" – GuerrillaCG, 2009.

<https://www.youtube.com/watch?v=zc8b2Jo7mno>

Kamera jest kłamstwem

- ▶ Przedstawione transformacje pozwalają nam na skomponowanie sceny.
  - Można dzięki nim określić rozmieszczenie wszystkich obiektów.
  - Pozostaje określić na co na tej scenie patrzymy – opisać kamerę...
- ▶ W kontekście karty graficznej nie istnieje coś takiego jak **kamera**!
- ▶ Karta graficzna renderuje zawsze dla tego samego fragmentu przestrzeni.
  - Obszar rysowania obejmuje zakres $[-1.0; 1.0]$ dla każdej z osi.
  - Jest to tak zwana **bryła widzenia**.
- ▶ Abstrakcja z kamerą na scenie stanowi intuicyjnie wygodny dla nas opis...
  - Wykorzystujemy **względność ruchu**, aby tę reprezentację osiągnąć!

Macierz patrzenia

Chcemy opisać położenie kamery jednoznacznie w przestrzeni:

- ▶ współrzędne położenia kamery $\mathbf{e} = (e_x, e_y, e_z)$,
- ▶ współrzędne punktu zainteresowania $\mathbf{p} = (p_x, p_y, p_z)$,
- ▶ wektor orientacji, wskazujący górę dla kamery $\mathbf{u} = (u_x, u_y, u_z)$.

Kierunek patrzenia można opisać wektorem $\mathbf{f} = \frac{\mathbf{p}-\mathbf{e}}{\|\mathbf{p}-\mathbf{e}\|}$;

$$\mathbf{s} = (\mathbf{f} \times \mathbf{u}).$$

Rzut wektora $\mathbf{u}$ na płaszczyznę prostopadłą do $\mathbf{f}$ to $\mathbf{u}' = (\mathbf{f} \times \mathbf{u}) \times \mathbf{f}$.

$$\mathbf{V}_{\text{lookAt}} = \begin{bmatrix} s_x & u'_x & f_x & -e_x \\ s_y & u'_y & f_y & -e_y \\ s_z & u'_z & f_z & -e_z \\ 0.0 & 0.0 & 0.0 & 1.0 \end{bmatrix}$$

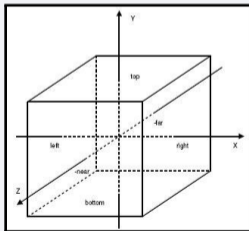
Oznaczenia: s – side vector, u – up vector, f – forward vector, e – eye position.

Efektywnie: przekształcamy cały świat przeciwnie do ruchu, jaki wykonałaby kamera.

Macierz rzutowania prostopadłego

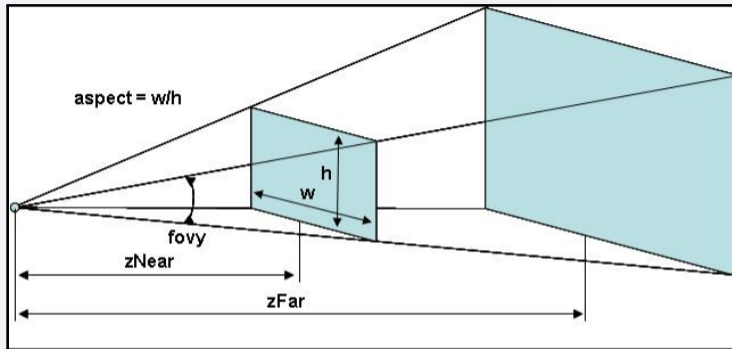
$$\mathbf{P}_{\text{ortho}} = \begin{bmatrix} \frac{2}{\text{right} - \text{left}} & 0.0 & 0.0 & -\frac{\text{right} + \text{left}}{\text{right} - \text{left}} \\ 0.0 & \frac{2}{\text{top} - \text{bottom}} & 0.0 & -\frac{\text{top} + \text{bottom}}{\text{top} - \text{bottom}} \\ 0.0 & 0.0 & -\frac{2}{\text{far} - \text{near}} & -\frac{\text{far} + \text{near}}{\text{far} - \text{near}} \\ 0.0 & 0.0 & 0.0 & 1.0 \end{bmatrix}$$

Macierz nie opisuje wprost przekształcenia nieafinicznego, a bryłę widzenia!

Efektywnie: skalujemy fragment świata, który chcemy zobaczyć, do obszaru rysowania.

Rzutowanie perspektywiczne

Obszar pomiędzy $zNear$ a $zFar$ to bryła widzenia.

Przy rzutowaniu perspektywicznym to tak zwany stożek ścięty (ang. *frustum*).

Pozwala nam zaobserwować głębię (odległość od kamery) na obrazie.

Obiekty bliżej płaszczyzny bliskiej są mniej zmniejszone, niż te przy p. dalekiej.

Macierz rzutowania perspektywicznego

$$\mathbf{P}_{\text{frustum}} = \begin{bmatrix} \frac{2 \cdot \text{near}}{\text{right} - \text{left}} & 0.0 & \frac{\text{right} + \text{left}}{\text{right} - \text{left}} & 0.0 \\ 0.0 & \frac{2 \cdot \text{near}}{\text{top} - \text{bottom}} & \frac{\text{top} + \text{bottom}}{\text{top} - \text{bottom}} & 0.0 \\ 0.0 & 0.0 & -\frac{\text{far} + \text{near}}{\text{far} - \text{near}} & -\frac{2 \cdot \text{far} \cdot \text{near}}{\text{far} - \text{near}} \\ 0.0 & 0.0 & -1.0 & 0.0 \end{bmatrix}$$

W szczególności to przekształcenie może być zadane przez:

- ▶ pole widzenia jako kąt $fovy$,
- ▶ współczynnik proporcji obrazu $aspect = \frac{width}{height}$,
- ▶ odległość bliższej $near$ i dalszej far przestrzeni przycięcia;
- ▶ wtedy obliczamy:
  - ▶ $top = near * \text{tg}(fovy \cdot \frac{\pi}{360})$,
  - ▶ $bottom = -top$,
  - ▶ $right = top * aspect$,
  - ▶ $left = -right$.

Składanie przekształceń

- ▶ Chcąc przekształcić wektor, mnożymy go lewostronnie przez macierz.
- ▶ Wynikiem takiej operacji jest nowy wektor, który też można przekształcić.
- ▶ Macierze można wymnożyć najpierw – często przyspiesza to obliczenia.
- ▶ Mnożenie macierzy nie jest przemienne, a więc **kolejność ma znaczenie**.

$$\vec{p}_{\text{wynik}} = \dots \cdot \mathbf{M}_{\text{czwarta}} \cdot \mathbf{M}_{\text{trzecia}} \cdot \mathbf{M}_{\text{druga}} \cdot \mathbf{M}_{\text{pierwsza}} \cdot \vec{p}_{\text{wierzchołka}}$$

$$\vec{p}_{\text{wynik}} = \dots \cdot (\mathbf{M}_{\text{czwarta}} \cdot (\mathbf{M}_{\text{trzecia}} \cdot (\mathbf{M}_{\text{druga}} \cdot (\mathbf{M}_{\text{pierwsza}} \cdot \vec{p}_{\text{wierzchołka}}))))$$

$$\vec{p}_{\text{wynik}} = (\dots \cdot \mathbf{M}_{\text{czwarta}} \cdot \mathbf{M}_{\text{trzecia}} \cdot \mathbf{M}_{\text{druga}} \cdot \mathbf{M}_{\text{pierwsza}}) \cdot \vec{p}_{\text{wierzchołka}}$$

Układ Model-View-Projection

Zazwyczaj ostateczne położenie każdego wierzchołka na scenie jest opisane przez serię trzech kolejnych przekształceń, czyli przez przemnożenie jego współrzędnych wejściowych przez iloczyn $P \cdot V \cdot M$, gdzie:

- macierz **M** – przekształcenie modelu:
  - ▶ opisuje ułożenie modelowanego obiektu na scenie;
- macierz **V** – przekształcenie patrzenia:
  - ▶ definiuje położenie hipotetycznej kamery w przestrzeni;
- macierz **P** – przekształcenie rzutowania:
  - ▶ określa jaki zakres (fragment) przestrzeni będzie rysowany;

Taki układ wygodnie reprezentuje niezależnie przemieszczenie obiektu i kamery!

Ruch w sensie fizycznym

- ▶ Położenie obiektu w chwili t opisujemy jako funkcję $\vec{r}(t)$:
  - wektor $\vec{r}$ określa współrzędne przestrzenne obiektu,
  - t jest parametrem funkcji, intuicyjnie może być to czas,
  - parametrów funkcji może być oczywiście więcej.

- ▶ Ruch to zmiana położenia w czasie:
  - = zmiana t ,
  - = zmiana $\vec{r}(t)$,
  - = przemieszczenie obiektu,
  - = czyli ruch – to co nas interesuje.

Prędkość i przyspieszenie

▶ Prędkość:

- określa szybkość zmian położenia, $\sim \frac{\vec{r}(t_2) - \vec{r}(t_1)}{t_2 - t_1}$, $t_2 - t_1 = \Delta t$,
- ogółem $\vec{V}(t) = \frac{d\vec{r}(t)}{dt}$.

▶ Przyspieszenie:

- opisuje jak zmienia się prędkość,
- z definicji $\vec{a}(t) = \frac{d\vec{V}(t)}{dt} = \frac{d^2\vec{r}(t)}{dt^2}$.

▶ Rzadziej rozważane wielkości:

- zryw, $\vec{z}(t) = \frac{d\vec{a}(t)}{dt} = \frac{d^2\vec{V}(t)}{dt^2} = \frac{d^3\vec{r}(t)}{dt^3}$,
- udar, $\vec{u}(t) = \frac{d\vec{z}(t)}{dt} = \frac{d^2\vec{a}(t)}{dt^2} = \frac{d^3\vec{V}(t)}{dt^3} = \frac{d^4\vec{r}(t)}{dt^4}$.

Równanie ruchu

- ▶ Ogólnie mówimy o dowolnym wyrażeniu, definiującym $\vec{r}(t)$.
- ▶ Nie musi ono odpowiadać czemuś rzeczywistemu.
- ▶ W przypadku symulacji, interesuje nas fizyczna podstawa:
  - punkt wyjścia to *Zasady Dynamiki Newtona*,
  - konkretnie $\vec{F}_{II} = m \cdot \vec{a}(t)$,
  - siła $\vec{F}_{II}$ oraz warunki początkowe są tym, co determinuje ruch,
  - w funkcji $\vec{a}(t)$ ukryta jest (druga pochodna) zależność $\vec{r}(t)$.
- ▶ Ostatecznie, nasze równanie ruchu: $\vec{F}_{II} = m \cdot \frac{d^2\vec{r}(t)}{dt^2}$.

Przykład – ruch w polu grawitacyjnym

- ▶ Rozważmy uproszczony, jednowymiarowy spadek swobodny.
- ▶ Jedyłą siłą w układzie jest siła ciężaru.
- ▶ Ta siła steruje ruchem, czyli $F_{II} = F_{ciężaru}$.
- ▶ Stąd równanie ruchu $m \cdot \frac{d^2 r(t)}{dt^2} = m \cdot g$.
- ▶ W uproszczeniu $\frac{d^2 r(t)}{dt^2} = g$.
- ▶ Uzyskujemy tak zwane **równanie różniczkowe zwyczajne**.

Przykład – rozwiązywanie równania ruchu (1/3)

▶ Mamy równanie różniczkowe rzędu drugiego $\frac{d^2 r(t)}{dt^2} = g$.

▶ Zapisujemy je jako układ równań rzędu pierwszego:

– wiemy, że $\frac{d^2 r(t)}{dt^2} = \frac{dV(t)}{dt}$ oraz $\frac{dr(t)}{dt} = V(t)$,

– stąd otrzymujemy następujący układ równań

$$\begin{cases} \frac{dV(t)}{dt} = g \\ \frac{dr(t)}{dt} = V(t) \end{cases} .$$

▶ Następnie dokonujemy przemnożenia wyrażeń przez czynnik dt

$$\begin{cases} dV(t) = g dt \\ dr(t) = V(t) dt \end{cases} .$$

Przykład – rozwiązywanie równania ruchu (2/3)

- ▶ Dzięki temu można scałkować wszystkie równania obustronnie

$$\begin{cases} \int dV(t) = \int g \, dt \\ \int dr(t) = \int V(t) \, dt \end{cases} .$$

- ▶ Lewa część tych równań ma trywialne rozwiązanie w postaci

$$\int dx = x + C .$$

- ▶ Więc ostatecznie otrzymujemy następujący układ równań

$$\begin{cases} V(t) = \int g \, dt \\ r(t) = \int V(t) \, dt \end{cases} .$$

Przykład – rozwiązywanie równania ruchu (3/3)

- ▶ Rozwiązujemy pierwsze równanie:

$$V(t) = \int g \, dt = g \cdot \int dt = g \cdot t + V_0 .$$

- ▶ Rozwiązujemy drugie równanie, wykorzystując uzyskany wynik:

$$\begin{aligned} r(t) &= \int V(t) \, dt = \int (g \cdot t + V_0) \, dt = \int g \cdot t \, dt + \int V_0 \, dt \\ &= g \cdot \int t \, dt + V_0 \int dt = \frac{1}{2} \cdot g \cdot t^2 + V_0 \cdot t + r_0 . \end{aligned}$$

- ▶ Ostatecznie otrzymujemy rozwiązanie:

$$\begin{cases} V(t) = g \cdot t + V_0 \\ r(t) = \frac{1}{2} \cdot g \cdot t^2 + V_0 \cdot t + r_0 \end{cases} .$$

Gdzie się podziały stałe całkowania?!

- ▶ Mamy do czynienia z równaniami w postaci ogólnej:

$$\int df(x) = \int dg(y)$$

$$f(x) + C_x = g(y) + C_y$$

$$f(x) = g(y) + (C_y - C_x)$$

$$f(x) = g(y) + C_0 .$$

- ▶ Jest tu więc zastosowany prosty zabieg matematyczny.
- ▶ Wartości V_0 i r_0 stanowią dodatkowe parametry układu:
  - V_0 oznacza **prędkość początkową** obiektu,
  - r_0 określa **położenie początkowe** obiektu.

Co nam to daje?

- ▶ Wartości funkcji $r(t)$ dla kolejnych wartości parametru t :
  - opisują położenie ciała w kolejnych chwilach,
  - wartość t może stanowić moment w animacji,
  - wynik $r(t)$ to wartość translacji obiektu w układzie świata.
- ▶ Rozwiązanie można uogólnić na przypadek wielowymiarowy,
  - wystarczy, że wszystkie parametry (poza t) będą wektorami,
  - tj. $g \rightarrow \vec{g}$, $V_0 \rightarrow \vec{V}_0$, $r_0 \rightarrow \vec{r}_0$, $V(t) \rightarrow \vec{V}(t)$, $r(t) \rightarrow \vec{r}(t)$.
- ▶ Wartości parametrów początkowych określają charakter ruchu.
- ▶ Warto przy tym określić kryterium zakończenia obliczeń.

Nie zawsze bywa tak pięknie...

- ▶ Rozważany przykład miał eleganckie rozwiązanie analityczne.
- ▶ Siły sterujące ruchem mogą mieć skomplikowane zależności.
- ▶ W szczególności – może nie istnieć rozwiązanie analityczne.
- ▶ W takim wypadku konieczne jest użycie metod numerycznych.
- ▶ Patrz przykład: rzut z uwzględnieniem oporu powietrza.

Rzut z uwzględnieniem oporu powietrza

- Rozważmy zagadnienie rzutu ukośnego w ośrodku, np. strzał z armaty.
- Opisanie ruchu ciała z uwzględnieniem oporu powietrza nie jest proste.
- Równanie ruchu w przypadku 2-wymiarowym można opisać jako układ

$$m \cdot \frac{d^2x(t)}{dt^2} = -F_{\text{powietrza}}, \quad m \cdot \frac{d^2y(t)}{dt^2} = -F_{\text{grawitacji}} - F_{\text{powietrza}}.$$

- Znak **minus** mówi o tym, że obie siły są skierowane domyślnie przeciwnie do kierunku ruchu; siła grawitacji działa wyłącznie w kierunku $y(t)$,

$$F_{\text{grawitacji}} = m \cdot g, \quad F_{\text{powietrza}} = k \cdot V(t).$$

- Ostatecznie całość można opisać jako układ równań różniczkowych

$$\begin{cases} \frac{dV_x(t)}{dt} = -\frac{k}{m} \cdot V_x(t), \\ \frac{dx(t)}{dt} = V_x(t), \end{cases} \quad \begin{cases} \frac{dV_y(t)}{dt} = -g - \frac{k}{m} \cdot V_y(t), \\ \frac{dy(t)}{dt} = V_y(t). \end{cases}$$

Metoda Eulera rozwiązywania równań różniczkowych

- Przypomnienie – najważniejsze informacje na temat równań:
  - ▶ rozwiązaniem klasycznego równania jest liczba, np. $x = 7$,
  - ▶ rozwiązaniem równania różniczkowego jest funkcja, np. $f(t) = 3t^2$.
- Czasem odnalezienie postaci analitycznej funkcji może nie być trywialne.
- Formalna definicja pochodnej funkcji w punkcie t to

$$\frac{df(t)}{dt} = \frac{f(t + dt) - f(t)}{dt},$$

stąd, przekształcając wzór, możemy wyznaczyć wartość w punkcie $t + dt$

$$f(t + dt) = f(t) + \frac{df(t)}{dt} \cdot dt.$$

- Jeśli określone zostaną parametry początkowe t_0 i $f(t_0)$, krok dt oraz postać pochodnej $\frac{df(t)}{dt}$ to możliwe jest wyznaczenie kolejnych wartości funkcji $f(t)$, a więc – numeryczne rozwiązanie równania różniczkowego.

Rzut z uwzględnieniem oporu powietrza – rozwiązanie

- Wykorzystujemy Metodę Eulera do obliczenia $V_x(t)$, $V_y(t)$, $x(t)$ i $y(t)$,

$$f(t + dt) = f(t) + \frac{df(t)}{dt} \cdot dt;$$

$$\begin{cases} \frac{dV_x(t)}{dt} = -\frac{k}{m} \cdot V_x(t), \\ \frac{dx(t)}{dt} = V_x(t), \end{cases} \quad \begin{cases} \frac{dV_y(t)}{dt} = -g - \frac{k}{m} \cdot V_y(t), \\ \frac{dy(t)}{dt} = V_y(t). \end{cases}$$

- W pętli należy wyznaczać kolejne wartości położeń i prędkości:

$$V_x(t + \Delta t) = V_x(t) - \frac{k}{m} \cdot V_x(t) \cdot \Delta t,$$

$$V_y(t + \Delta t) = V_y(t) - g \cdot \Delta t - \frac{k}{m} \cdot V_y(t) \cdot \Delta t,$$

$$x(t + \Delta t) = x(t) + V_x(t) \cdot \Delta t - \frac{1}{2} \cdot \frac{k}{m} \cdot V_x(t) \cdot \Delta t^2,$$

$$y(t + \Delta t) = y(t) + V_y(t) \cdot \Delta t - \frac{1}{2} \cdot g \cdot \Delta t^2 - \frac{1}{2} \cdot \frac{k}{m} \cdot V_y(t) \cdot \Delta t^2.$$

- Danymi początkowymi i parametrami w tym modelu są wielkości:

▶ $x(t = 0)$, $y(t = 0)$, $V_x(t = 0)$, $V_y(t = 0)$, Δt , g , k , m .

Siła ciężaru i grawitacji

- ▶ W najprostszej, najczęściej spotykanej postaci, siła ciężaru to

$$\vec{F}_C = m \cdot \vec{g} .$$

- ▶ Wektor skierowany w kierunku podłoża.
- ▶ Powoduje spadanie i przewracanie się obiektów.
- ▶ $\vec{g}$ to przyspieszenie grawitacyjne – skąd się bierze? → Grawitacja.
- ▶ Siła grawitacji opisuje oddziaływanie pomiędzy **masywnymi** obiektami,
- ▶ Po powiązaniu z II zasadą dynamiki Newtona, uzyskujemy

$$m \cdot \vec{a} = G \cdot \frac{M \cdot m}{\|\vec{R}\|^2} ,$$

$$\vec{a} = G \cdot \frac{M}{\|\vec{R}\|^2} .$$

- ▶ Przy założeniu promienia i masy ziemi → $\vec{a} = \vec{g} \approx 9.81$.

Tarcie

- ▶ Opór ruchu, pojawiający się na styku dwóch powierzchni / ośrodków.
  - Wyróżnia się jego dwa rodzaje:
    - ▶ statyczne, $\vec{F}_{Ts} = -\mu_s \cdot \vec{F}_N$,
    - ▶ kinetyczne, $\vec{F}_{Tk} = -\mu_k \cdot \vec{F}_N$.
  - Oba rodzaje nigdy nie występują razem – albo jeden, albo drugi.
  - Ogółem zawsze zachodzi zależność $\mu_k < \mu_s$,
    - wartości te są wyznaczone eksperymentalnie.
  - Reprezentowany przez wektor siły zwrócony przeciwnie do kierunku ruchu.

Opór powietrza

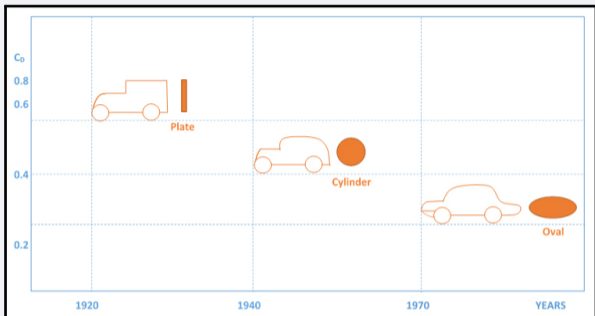
- ▶ Siła, która tłumí ruch ciała w danym órodku, gdzie ten ruch zachodzi,
  - wynik zderzenia z cząsteczkami órodku.
- Ogólnie opisywany wyrażeniem $\vec{F}_{op} = -C_x \cdot \vec{V}$,
  - $\vec{V}$ oznacza wektor chwilowej prędkości ciała,
  - znak minus mówi o zwrocie przeciwnym do kierunku ruchu,
  - C_x to tak zwany współczynnik oporu powietrza.
- Wartość C_x określa się doświadczalnie, np. w tunelu aerodynamicznym,
  - zależy od kształtu obiektu oraz (gładkości) jego powierzchni,
  - może być wielkością skalarną lub macierzową.

Przykładowe wartości oporu powietrza

Shape	Drag Coefficient
Sphere → 	0.47
Halfsphere → 	0.42
Cone → 	0.50
Cube → 	1.05
Angled Cube → 	0.80
Long Cylinder → 	0.82
Short Cylinder → 	1.15
Streamlined Body → 	0.04
Streamlined Halfbody → 	0.09

Measured Drag Coefficients

« Pac Car, 2002, $C_x \approx 0,075$

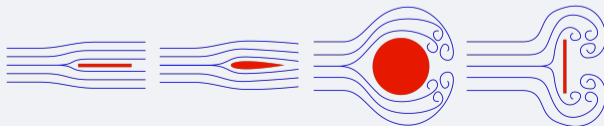
Źródło: https://en.wikipedia.org/wiki/Drag_coefficient

https://pl.wikipedia.org/wiki/Współczynnik_oporu_aerodynamicznego

<https://phys.org/news/2005-06-vehicle-highest-fuel-efficiency-world.html>

Opór cieczy

- ▶ Zasadniczo to samo, co opór powietrza, ale dla mniej rzadkiego ośrodka.
- Dla stosunkowo małych prędkości obiektu,
  - ▶ $\vec{F}_{oc} = -C_D \cdot \vec{V}$,
  - symuluje to tak zwany przepływ laminarny.
- W przypadku, kiedy obiekt porusza się szybko,
  - ▶ $\vec{F}_{oc} = -C_D \cdot \vec{V}^2$,
  - mamy do czynienia z tak zwanym przepływem turbulentnym.
- Współczynnik C_D zależy między innymi od gęstości i lepkości cieczy.

Wiatr / prądy powietrza / strumień cieczy

- ▶ Zasadniczo bardzo podobne do wpływu analogicznych oporów ruchu.
- Poruszające się cząsteczki ośrodka wprawiają w ruch dany obiekt,
  - mogą one rozpędzać, lub hamować poruszający się obiekt,
  - w szczególnym przypadku dojdzie do zakrzywienia toru ruchu.
- Np. w przypadku powietrza – $\vec{F}_{pp} = C_x \cdot \vec{V}_{pp}$.
  - $\vec{V}_{pp}$ oznacza prędkość i kierunek wiatru.

To wszystko na dziś.

Do zobaczenia!